

О.М. Кушніренко, к.е.н., доц.
Житомирський державний технологічний університет

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ЕКОНОМІЧНИЙ МЕХАНІЗМ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПРОДОВОЛЬЧОГО СЕКТОРА УКРАЇНИ

Розглянуто можливості активізації інвестиційної діяльності та вдосконалення механізму державного регулювання продовольчого сектора України. Розглянуто методичні аспекти інвестиційної діяльності, тенденції інвестиційної діяльності агропромислових підприємств, процеси їх реформування та шляхи залучення інвестицій на їх розвиток, напрямки і пропозиції щодо формування механізму державного регулювання інвестиційної діяльності.

Ключові слова: організаційно-економічний механізм, інвестиційний розвиток, вдосконалення, ефективність, продовольчий комплекс.

Постановка проблеми. Сучасний період розвитку України визначається посиленням ролі продовольчого комплексу як пріоритетної сфери забезпечення конкурентоспроможності національної економіки та продовольчої безпеки країни. Створення стимулів для ефективного розвитку продовольчого комплексу України, є одним із визначальних завдань економічної політики держави, що підтверджується низкою нормативно-правових актів.

Потенціал розвитку продовольчої сфери економіки України визначається, з одного боку, сприятливими природними та сформованими інституційними умовами, з іншого – обумовлюється постійно зростаючим попитом на продовольство у світі, а також посиленням ролі аграрного виробництва у енергозабезпеченості країн. Все це підкреслює особливу значущість обґрунтування механізмів стимулювання розвитку продовольчого комплексу, серед яких одним із ключових чинників є активізації інвестиційних процесів, що є життєво важливим для суб'єктів господарювання, в умовах сучасної ринкової економіки.

Інвестиції є передумовою ефективного функціонування продовольчого комплексу, стійкого розвитку, забезпечення продовольчої безпеки держави і задоволення попиту на зовнішніх ринках сільськогосподарської продукції та продовольства.

Позитивна динаміка розвитку агропромислового сектора України, де приріст виробництва валової продукції сільськогосподарства за останні два роки склав 12,8 %, постійне позитивне сальдо зовнішньої торгівлі, нарощення обсягів експорту сільськогосподарської продукції та продовольства, розширення географії зовнішніх ринків збуту свідчить про підвищення його інвестиційної привабливості. Високий рейтинг інвестиційної привабливості серед галузей агропромислового виробництва мають рослинництво, харчова, переробна промисловість [10].

Покращення економічної ситуації в нашій державі можливе за умови не лише відновлення повноцінного аграрного інвестиційного процесу, а й забезпечення рівня інвестиційної активності, яка б дозволила компенсувати нестачу інвестування минулого десятиліття та покрити сучасні обсяги потреб в інвестиційних ресурсах [11, С. 203].

Необхідність активізації інвестиційної діяльності полягає в тому, що продовольчий комплекс України не мають змоги розвиватися без залучення й ефективного використання інвестицій. Акумуляуючи підприємницький, державний та змішаний капітали, забезпечуючи доступ до сучасних технологій та менеджменту, інвестиції не тільки сприяють формуванню національних інвестиційних ринків, але й пожвавлюють ринки товарів та послуг.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблемам інвестування продовольчого комплексу присвячені наукові праці вчених-економістів, серед яких: В.Г. Андрійчук, В.І. Артиш, О.Г. Боброва, М.Я. Дем'яненко, Л.В. Дейнеко, В.В. Іванишин, П.А. Лайко, О.М. Могильний, Б.Й. Пасхавер, Г.М. Підлісецький, В.П. Ситник, В.Г. Чабан, В.С. Шибанін та ін. Однак з огляду на важливість даної проблеми теоретичні й науково-практичні питання організації формування дієвого економічного механізму інвестування продовольчого комплексу залишаються й надалі актуальними. До них насамперед належать питання, пов'язані з формуванням сприятливого інвестиційного клімату для інвесторів на мікрорівні. В той же час, на наш погляд, в Україні недостатньо досліджувалися особливості формування організаційно-економічного механізму інвестування в продовольчому комплексі та забезпечення його функціонування в сучасний період посилення конкурентних вимог до виробників.

Метою статті є обґрунтування продовольчої інвестиційної політики та вдосконалення організаційно-економічного механізму інвестування продовольчого комплексу в Україні за умов посилення конкурентних вимог до виробників, з урахуванням напрямів інвестиційної політики та шляхів активізації інвестиційної діяльності в галузі.

Викладення основного матеріалу. Продовольчий сектор в Україні займає одну з головних позицій у національній економічній системі, що підтверджують показники його питомої ваги у структурі

валового внутрішнього продукту: 12–12,5 % у 2007–2008 рр., 14–16,4 % у 2009–2011 рр. [12]. Навіть в період фінансово-економічної кризи 2008–2009 рр. агросфера України продемонструвала найкращі показники виробництва порівняно з іншими галузями. Так в 2008 р. порівняно з 2007 р. спостерігається зростання валової продукції на 17,1 %. Навіть показники кризового 2009 р. були найкращими серед інших сфер економіки, хоч і характеризувалися спадом на 1,8 % порівняно з попереднім роком. Сучасний розвиток агропродовольчого комплексу в Україні характеризується нестабільними коливаннями. Так, в 2011 р. був зафіксований серйозний показник зростання (17,6 % порівняно з даними 2010 р.), а вже у 2012 р. спостерігається спад виробництва на 4,3 %. Значною мірою негативна динаміка стала наслідком впливу складних погодних умов, загального уповільнення економічного розвитку, посилення грошово-кредитної політики уряду [5]. Ці чинники не дозволяють використати виробничий потенціал продовольчого сектора в Україні повною мірою. За таких умов оптимальне державне регулювання виробництва й розподілу сільськогосподарської продукції має економічне, політичне і міжнародне значення.

Ефективний розвиток промисловості України, подолання структурних перекосів на внутрішньому ринку через випереджаючий розвиток і модернізацію виробництв для внутрішніх потреб можливе шляхом активізації інвестиційної динаміки та спрямування у пріоритетні сфери масштабних інвестиційних ресурсів. Тому проблема розширення існуючих і пошуку нових внутрішніх резервів та залучення їх з закордону, є вкрай важливим і актуальним завданням держави у здійсненні намічених реформ [13, С. 224].

Інвестиційна діяльність в аграрній сфері спрямовується на: відтворення основних засобів на приріст матеріально-виробничих запасів; у розвиток сільськогосподарського виробництва; забезпечення енергетичними ресурсами; засобами захисту рослин і тварин; на підвищення родючості ґрунтів; меліорацію; зберігання готової сільськогосподарської продукції та її реалізації на внутрішньому і зовнішньому ринках.

У номінальному обчисленні протягом 2001–2011 рр. обсяги інвестицій в економіці зросли у 7 разів, в промисловості – у 6 разів, й на кінець періоду вони становили 238,6 млрд грн., що становить 18,1 % у відношенні до ВВП у 2011 р.

Промислова діяльність втрачає свою інвестиційну привабливість порівняно з іншими видами діяльності, проте ситуація в агробізнесі є більш позитивною. Це підтверджується такими показниками: так, до 2011 р. обсяги інвестицій зросли від рівня 2001 р. в економіці у 2,4 раза, в сільському господарстві у 5,7 раза, в торгівлі у 5,8, тоді як у промисловості в 2,2 раза. Зазнав змін галузевий розподіл інвестицій: частка сільського господарства і торгівлі зросла з 5 до 7,6 та з 3,9 до 7,2 %, а промисловості зменшилася з 42 до 36,2 %. Дестабілізуючим чинником вітчизняної інвестиційної динаміки стала світова криза 2008–2009 рр. і рецесія 2010 р., у цей період приріст був від'ємним, а в 2009 р. обсяги інвестицій зазнали обвального падіння, скоротившись майже вдвічі (до 58,5 % від попереднього року) в економіці, та на третину (до 67,6 %) в промисловості [13, С. 225].

Організаційно-правове забезпечення інвестиційної діяльності здійснюється системою правового регулювання інвестиційних відносин, їх організаційно-правової побудови; визначення учасників відносин правового статусу суб'єктів-інвесторів та учасників; правового режиму об'єктів інвестування; змісту; форм і методів інвестиційної діяльності, гарантії прав інвесторів та інших суб'єктів інвестиційних відносин; відповідальності за порушення інвестиційного законодавства. Інвестиційний процес реалізується через механізм здійснення інвестиційної діяльності, тобто є набором інструментів для залучення іноземних та вітчизняних інвестицій. Принципова відмінність між інвестиційною діяльністю та інвестиційним процесом полягає в тому, що інвестиційна діяльність – це проектна, організаційна, управлінська, контрольна робота, яка виконується в інтересах планової реалізації інвестицій, а інвестиційний процес визначається як сукупність послідовних дій для досягнення цілей інвестування.

Основними джерелами інвестування в продовольчому комплексі є:

- власне фінансування продовольчого виробництва виробниками;
- кошти державного бюджету і місцевих бюджетів;
- короткострокове і довгострокове банківське кредитування;
- короткострокові та довгострокові вкладення кредитних спілок та кооперативних небанківських установ;
- фінансовий лізинг;
- факторингові операції (поєднані з кредитуванням оборотного капіталу клієнта);
- форфейтинг (кредитування зовнішньоекономічних операцій у формі купівлі-продажу без права регресу комерційним банком (форейтором) в експортера (продавця) векселів чи інших боргових вимог, акцептованих імпортером);
- іпотечне кредитування під заставу земель сільськогосподарського призначення (після зняття мораторію на продаж землі);
- інвестування в акціонерний капітал (для сільськогосподарських акціонерних товариств);

– інше довгострокове, венчурне фінансування [10].

Успішна інвестиційна діяльність можлива за умови створення сприятливого інвестиційного клімату, тобто середовища, в якому проходять інвестиційні процеси – це сукупність всіх факторів макро- та мікросередовища, які впливають на рішення інвесторів, щодо вкладання коштів. Інвестиційний клімат формується під впливом політичних, економічних, соціальних та інших факторів, що визначають умови інвестиційної діяльності в регіоні та ступінь ризику інвестування.

До традиційних джерел інвестування продовольчого виробництва належать фінанси підприємств, які можуть бути використані для забезпечення інноваційних процесів, що формуються з прибутку та амортизаційних відрахувань. Встановлено, що більше половини інвестицій українськими підприємствами фінансуються за рахунок власних коштів, проте їх частка помітно скоротилася з 66,8 % у 2001 р. до 54 % у 2011 р. Між тим, економічні результати підприємств характеризуються низькою рентабельністю через отримання невисоких прибутків. За даними державного управління статистики, рентабельність молочних ферм у 2012 р. становила близько 2 %, що менше минулорічного показника на 13 %, рентабельність виробництва зернових культур також зменшилася в 2012 р. до рівня 18 %, що менше минулорічного показника на 4%. Капіталомісткість даної сфери є надзвичайно високою, вірогідність отримання державних дотацій зменшується, а отже можливість інноваційного розвитку продовольчої сфери за рахунок внутрішніх джерел фінансування (прибутку) є незначною [3].

Як показує практика розвинутих країн, найбільшу роль для підтримки розвитку продовольчого комплексу повинна відгравати держава за допомогою сукупності організаційно-економічних заходів. Вибір і реалізація стратегії розвитку аграрного сектора економіки спрямована на формування ефективного соціально спрямованого сектора економіки держави, здатного задовольнити потреби внутрішнього ринку та забезпечити провідні позиції на світовому ринку сільськогосподарської продукції та продовольства на основі закріплення його багатокладності. Необхідність реалізації такої стратегії доводить те, що тільки на основі радикального інноваційного оновлення критично застарілих основних засобів і продукції, що випускається, можливо забезпечити конкурентоспроможність продовольчого комплексу, високі стійкі темпи економічного зростання, збільшення доходів підприємств, держави і населення.

Так на фінансову підтримку продовольчого комплексу України в бюджеті 2013 р. закладено 847 млн. грн., що складає десяту частину показника минулого року. Такі кошти спрямовані на забезпечення продовольчої безпеки держави шляхом:

- формування стратегічних продовольчих запасів держави;
- збільшення обсягів виробництва вітчизняної сільськогосподарської продукції з урахуванням вимог до забезпечення продовольчої безпеки держави та можливості реалізації її експортного потенціалу;
- забезпечення якості та безпечності харчових продуктів, дотримання вимог до їх виробництва у результаті удосконалення системи сертифікації виробництва і стандартизації, впровадження на усіх підприємствах переробної та харчової промисловості систем управління якістю та безпечністю харчових продуктів, створення мережі лабораторій для визначення рівня якості сільськогосподарської продукції, делегування об'єднанням на засадах взаємовідповідальності частини повноважень щодо здійснення контролю за відповідністю сільськогосподарської продукції національним стандартам;
- створення системи логістики, забійних пунктів живої худоби та птиці, інших складових ринкової інфраструктури для особистих селянських та середніх господарств;
- проведення моніторингу та прогнозування ринку сільськогосподарської продукції, реагування на ринкові ризики [14].

Для підтримки агропродовольчого сектора, законодавством передбачені спеціальні режими оподаткування для підприємств агробізнесу: фіксований сільськогосподарський податок та спеціальний режим оподаткування податком на додану вартість. Фіксований сільськогосподарський податок – це податок, що стягується з одиниці земельних площ у відсотках до її нормативної грошової оцінки та сплата якого замінює сплату багатьох податків і зборів. Спеціальний режим оподаткування податком на додану вартість передбачає звільнення від сплати такого податку за операціями поставки зернових та технічних культур, а також перерахунку належну до сплату суму податку на додану вартість не в бюджет, а на спеціальний банківський рахунок. Ця сума може бути використана у звичайному порядку як податковий кредит. Слід зазначити, що існують певні обмеження для використання таких видів спеціальних податкових режимів. По-перше, підприємства, що планують обрати спеціальний режим оподаткування, мають здійснювати як свою основну діяльність виготовлення сільськогосподарських товарів і послуг на власних або орендованих виробничих потужностях. По-друге, питома вага сільськогосподарської продукції має бути не менше 75 % вартості всіх товарів і послуг, реалізованих протягом попередніх 12 звітних податкових періодів. За час дії пільгових режимів оподаткування сільськогосподарських виробників (з 1998 р. по 2012 р.) бюджетні надходження зросли в 11 разів з 3,8 млрд грн. до 42 млрд грн. отже, можна зробити висновок, що податкові пільги для агропродовольчого стимулюють не тільки ріст обсягів виробництва, а й переробки сільськогосподарської продукції [8].

Аналіз ефективності застосування податкових пільг може бути проведений тільки з урахуванням змін у пільговому оподаткуванні представників агробізнесу, що функціонували в період дії пільгових режимів. Номінально обсяг таких пільг зріс з 2001 по 2012 рр. приблизно з 1,5 млрд грн. до більш як 18 млрд грн. На думку експертів українського клубу аграрного бізнесу, сучасний стан податкового стимулювання агропродовольчого сектора характеризується певними ускладненнями. Перш за все, це неможливість повернення ПДВ під час експорту зернових та технічних культур. За розрахунками експертів такі втрати склали 9,5 млрд грн. Представник генеральної дирекції розвитку сільського господарства і сільської місцевості Європейської комісії Е.Віллемс зазначив, що в 2012/13 маркетинговому році Україна стала найбільшим постачальником м'якої пшениці, на долю України припало 28 % від загального об'єму імпорту в країни ЄС, це і вивело її в лідери. Цей показник перевищив обсяги поставок США на 9 %, Росії та Канади на 14 % [3].

Таким чином, номінальний обсяг податкових пільг для агробізнесу вважається досить високим, проте реальність переконає, що податкові пільги суттєво зменшилися з 2001 по 2012 рр., а частка пільг в обсягах валової продукції зменшилася з 6 % у 2001 р. до 3 % у 2012 р. Це означає, що нарощення обсягів виробництва агропродовольчого комплексу забезпечується за рахунок зменшення обсягів податкового стимулювання, з боку держави. Це говорить про високу ефективність спеціальних режимів оподаткування агропродовольчого комплексу в Україні. Крім сприяння зростанню прибутковості сільгоспвиробників, пільгові режими оподаткування мають важливе значення у сфері вирівнювання в різних секторах агрокомплексу. Прикладом може бути сфера тваринництва, яка має більш вигідні умови порівняно з іншими галузями, за рахунок нарахування фіксованого сільськогосподарського податку, який визначається, виходячи з нормативної грошової оцінки використовуваних земель.

Аналіз аграрних бюджетів демонструє, що рівень державної підтримки аграрного виробництва не відповідає потребам комплексу: у 2009 р. обсяги державних коштів склали 6365 млн. грн., а у 2013 р. 8414 млн. грн., причому спостерігаємо зменшення коштів на пряму державну підтримку з 2010 млн. грн. до 847 млн. грн. у 2011 р., що становить лише 10 % від усіх бюджетних асигнувань. Серед цих коштів лише 100 млн. грн. спрямовано на підтримку садівництва, а 650 млн. грн. на тваринництво [7].

Реалізація фінансово-кредитної політики шляхом створення дієвої системи земельної іпотеки як одного з видів кредитування під заставу земельних ділянок. Розвиток іпотечних відносин в Україні є дзеркальним відображенням руйнівних тенденцій і напруги в фінансовому просторі та ринках нерухомості. Виявлені панівні тренди іпотечного кредитування переконують, що незважаючи на значні параметри іпотечного кредитування в Україні, обсяги якого у квітні 2008 р. сягали 61,9 млрд грн, практично із них лише 1,4 млрд грн. – земельні іпотечні кредити. Загальна земельна площа України сягає 60 354,8 тис. га. З них практично 42 млн. га належать до сільськогосподарських угідь, які нині фактично не використовуються задля залучення інвестиційних кредитів. Частка іпотечних кредитів банків у ВВП країни зросла до 12,7 %. Але в Австрії вона сягає 30 %, у США – 51 %, Франції – 21 %, Данії – 68 %, Швеції – 58 %, Німеччині – 47 % [10].

2 липня 2012 р. постановою КМУ № 609 відбулося створення державного земельного банку, основними завданнями якого є створення недоторканного земельного фонду для забезпечення продовольчої безпеки держави, консолідації земель у єдині масиви, максимально ефективного використання земель державної власності як джерела доходу державного бюджету від їх оренди, купівлі-продажу; та фінансово-кредитне забезпечення функціонування ринку земель сільськогосподарського призначення і фінансування як середнього, так і дрібного товаровиробника, фермерських сімейних господарств. 28 грудня 2012 р. були виділені гроші на формування уставного капіталу в розмірі 120 млн. грн. Після підготовки ліцензованого обладнання, програмного забезпечення та реформування земельного законодавства очікується кредитування агробізнесу від 8–10 %, з подальшим впровадженням пріоритетних програм розвитку сільськогосподарської галузі, на які будуть діяти системи компенсації відсотків, що дозволить отримати довгострокові кредити під 2,6–3 % річних. Гальмуючими чинниками іпотечного кредитування в Україні вважаються: нерозвиненість ринку цінних паперів; жорстке, непрофесійне та систематичне втручання держави у діяльність кредитних інституцій; непрозорість банківської та кредитно-грошової системи; спотвореність цін на нерухомість; інфляційні очікування та коливання; висока облікова ставка; прорахунки фінансової політики, нерозвиненість кредитної та іпотечної інфраструктури [12].

Отже, учасникам продовольчого комплексу необхідно активізувати інші джерела інвестиційної діяльності, необхідної для інноваційного оновлення матеріально-технічної бази виробництва та розвитку господарств.

Такими заходами можуть бути залучення коштів банківського кредитування. Особливістю банківського кредитування, в тому числі інвестиційного, є встановлювані нерівні умови отримання та неоднакова доступність позик для різних категорій господарюючих суб'єктів. За висновками експертів, банки як державні, так і комерційні кредитують переважно своїх власників-інсайдерів. Державні банки залучаються до кредитування окремих компаній, власники яких мають тісні зв'язки з владою.

Кредитування аграрних підприємств має певні особливості, обумовлені сезонністю сільськогосподарського виробництва, значним моральним і фізичним зносом основних засобів, неплатоспроможністю більшості підприємств. Сільськогосподарські товаровиробники використовують кредити переважно для закупівлі палива та мастильних матеріалів, засобів захисту рослин, придбання посівного матеріалу та інші цілі, пов'язані з поточною операційною діяльністю підприємств [4, С. 69].

Протягом 2012 р. 2603 підприємства агропромислового комплексу залучили кредити загальним обсягом 13,5 млрд грн. З них кредитів на 1,3 млрд грн. допомогла отримати держава на пільгових умовах. Із всього обсягу залучених кредитних ресурсів аграрними підприємствами України в розрізі регіонів – частка короткострокових кредитів становила 71,1 % та довгострокових 28,9 % відповідно. Це свідчить про те, що найбільше коштів залучається для покриття потреби в оборотному капіталі під час проведення весняно-польових робіт, жнив. Довгострокові ж кредити, залучаються в основному для придбання сільськогосподарської техніки. Якщо порівняти обсяги залучених кредитів за аналогічний період минулого року, то слід зазначити, що обсяг залучених кредитних ресурсів у 2012 р. зменшився проти попереднього 2011 р. на 1,4 млрд грн., або на 9,4 % [7].

Коливається в межах регіонів України і процентна ставка банків за залученими кредитами: аналіз рівня процентних ставок комерційних банків України за надані кредити підприємствам АПК у національній валюті свідчить, що вони зменшилися впродовж 2000–2011 рр. з 56 % в 2000 р. до 19 % у 2011 р. Проте розмір компенсації процентних ставок з державного бюджету України був найнижчим в 2009 р. – 9 %, і змінювався таким чином: 14 % становив у 2001 р., а в 2011 р. – склав 15,5 %. У 2012 р. вона коливалася в межах 11,5–26 % (в середньому 20–22 %) [2, С. 5].

Основними напрямками досягнення стабілізації сільськогосподарського виробництва, враховуючи його особливості, є державна підтримка і залучення в аграрний сектор нових фінансових потоків. Одним з раціональних кроків держави щодо фінансово-кредитного забезпечення аграрних підприємств стало застосування системи їх пільгового кредитування комерційними банками.

Практика пільгового кредитування АПК України є відносно новою (з 2000 р.), що пояснює нестабільність нормативно-правового забезпечення цього процесу. Сьогодні механізм використання коштів, передбачених у державному бюджеті Міністерству аграрної політики та продовольства для часткової компенсації відсоткової ставки за залученими підприємствами АПК у банках кредитами, визначається Порядком, затвердженим постановою КМУ від 11 серпня 2010 р. № 794 [6].

Однак визначений підхід не активізував співпрацю банків та аграріїв у достатній мірі. Основними причинами такої ситуації є висока вартість кредитів, запізнення з отриманням компенсаційних виплат, високі вимоги до позичальника, недосконала система розподілу та ускладнена процедура отримання бюджетної компенсації.

Лідерами за обсягами кредитування сільськогосподарських підприємств протягом останніх років були ПАТ «Райффайзен Банк Аваль», «Креді АгрікольБанк», «VAB Банк», КБ «ПриватБанк», «Укрексімбанк». Також із окремими програмами з кредитування агробізнесу на ринок вийшли ПАТ «АктаБанк», «Банк Кредит Дніпро», «Всеукраїнський банк розвитку», «ПУМБ».

Зауважимо, що 6 листопада 2012 р. ВРУ прийняла Закон України «Про аграрні розписки», головною метою якого є створення нового інструменту кредитування сільськогосподарських виробників, заставою для якого стане новий врожай [6]. Насамперед йдеться про отримання фінансових ресурсів середніми та малими аграрними товаровиробниками, які мають обмежений доступ до кредитування через його високі ставки та високий ризик невиконання відсотків.

Аграрна розписка – товаророзпорядчий документ, що фіксує безумовне зобов'язання боржника, яке забезпечується заставою, здійснити поставку сільськогосподарської продукції або сплатити грошові кошти на визначених у ньому умовах [6]. Іншими словами, це зобов'язання сільгоспвиробника у майбутньому поставити продукцію або виплатити кошти в обмін на отримані тепер ресурси (гроші або ТМЦ). Залежно від того, який вид розрахунків обере сільгоспвиробник (продукція чи фінанси), аграрні розписки поділяються на товарні та фінансові. Згідно з фінансовими аграрними розписками боржник зобов'язується сплатити кредиторі грошові кошти. Товарні аграрні розписки передбачають, що боржник поставити кредиторі в майбутньому сільськогосподарську продукцію. Водночас у товарних розписках чітко визначено кількість та якість продукції, її місце і дата поставки. Видавати аграрні розписки можуть особи, які мають право власності на земельну власність або право користуватися такою ділянкою. Для того, щоб аграрна розписка мала юридичну силу, вона повинна бути нотаріально завірена.

Щодо застави варто зазначити, що на сьогодні банки висувають більш високі вимоги до заставного майна. При цьому значення коефіцієнта покриття кредиту заставним майном коливається від 1,5 до 2. Тобто, якщо підприємство надає в заставу якийсь об'єкт ринковою вартістю 2 млн. грн., то воно може розраховувати на залучену суму кредиту обсягом в 1 млн. грн. [7].

Прийнятною заставою під сільськогосподарський кредит можуть бути як основні засоби, так і товар в обігу. До бажаних видів застави для банків належать нерухомість, в тому числі будівлі елеваторів, сільськогосподарська техніка, безпосередньо зерно сільськогосподарських культур, що є ліквідною і

надійною заставою, оформленою через прості або подвійні складські розписки (свідоцтва). При цьому застава майбутнього врожаю розглядається банківськими установами більшою мірою як інструмент контролю основного джерела погашення кредиту, ніж як реальне забезпечення.

Використовуючи спеціальні програми фінансування під заставу подвійних складських розписок (свідоцтв), підприємство може отримати суму фінансування, яка складає до 95 % вартості сільськогосподарської продукції (пропозиція від «Банку Кредит Дніпро»).

До спеціальних пропозицій банків для аграріїв належить вексельне фінансування (з відстрочкою платежу), коли фінансується придбання товарів (наприклад, засобів захисту рослин) за допомогою авалювання векселів.

Серед спеціальних програм для аграріїв можна також виділити фінансування будівництва елеваторних комплексів, страхування від неврожаю, інші партнерські програми кредитування для аграрних товаровиробників (придбання техніки, поповнення обігових коштів тощо) Ці банківські продукти широко представлені у «Райффайзен Банку Аваль».

«Всеукраїнський Банк Розвитку» пропонує комплекс кредитних програм з гнучким графіком погашення, в тому числі, фінансування оборотного капіталу для ремонту техніки, покупки паливно-мастильних матеріалів, добрив, кормів, ветеринарних препаратів, придбання молодняка худоби і птиці, виплати зарплати. Ці кредитні програми реалізуються у формі відновлювальної кредитної лінії.

Таким чином у сучасних умовах ринкових перетворень важливе значення має як державна фінансово-кредитна система пільгового кредитування сільськогосподарських підприємств, так і створення умов, які б стимулювали залучення у сферу аграрного виробництва коштів комерційних банків.

Серед усіх форм іноземних інвестицій найбільш ефективним і доцільним є пряме іноземне інвестування з безпосередньою участю інвестора у виборі об'єктів інвестування та вкладенні коштів. Протягом останнього десятиліття спостерігається приріст прямих іноземних інвестицій (ПІІ) в агропромисловий комплекс України. Проте в останні роки відбуваються деякі зміни інвестиційних пріоритетів у ньому. Основну частку з цих інвестицій спрямовано в сільське господарство. Порівняно із 2000 р. обсяги інвестицій в сільське господарство збільшилися у 7,5 раза, у той час як у харчову промисловість – лише у 2,6 раза [1]. Так за перший квартал 2009 р., порівняно з аналогічним періодом попереднього року вони збільшилися на 13,3 млн. дол. США. А на 01.04.2010 ПІІ у сільськогосподарські підприємства становлять 774,3 млн. дол., що на 122,3 млн. дол. більше, ніж за такий період минулого року. Незважаючи на погіршення макроекономічних індикаторів, в 2012 р. обсяг інвестицій зріс на 15,7 %, що становить 941 млн. дол. Основними іноземними інвесторами в сільське господарство залишаються з відповідними даними: Кіпр, Великобританія, Данія, Німеччина, Польща, Австрія [3]. Український аграрний бізнес поніс у 2012 р. значні труднощі у сфері залучення іноземних інвестицій, особливо на міжнародних ринках капіталу. Жодна компанія, що проводила свою діяльність у вітчизняному агросекторі, не здійснила первинне публічне розміщення цінних паперів, що пов'язано по-перше, з кон'юнктурою європейського ринку капіталу та кризою у Єврозоні. У зв'язку з цим українські компанії почали розглядати можливість залучення капіталу на азійському ринку, що проявилось у підписанні урядом країни, так званого «китайського кредиту». Слід зазначити, що структура за формами залучення іноземного капіталу за період 2002–2013 рр. значно змінилася. Так, у 2001–2004 рр. внески у вигляді рухомого і нерухомого майна займали від 28 до 36 %. На сьогодні в структурі акціонерного капіталу нерезидентів домінують вкладення у грошових внесках [3].

Процес покращення інвестиційного клімату та нарощування інвестицій стримує ряд чинників, найважливішими серед яких є: непослідовна і недосконала інвестиційна політика держави в аграрній сфері, в якій переважають принципи залишкового виділення бюджетних коштів; недосконалі механізми та схеми їх використання; нерозвиненість інноваційної інфраструктури, надмірний знос і відсутність умов не лише розширеного, а й простого відтворення основних засобів; несприятливі умови для розвитку малого бізнесу на селі; низька ліквідність інвестицій; невирішеність проблеми іпотеки; недостатнє фінансування заходів щодо розвитку шляхової мережі на селі; недосконалий механізм економічних відносин між галузями, що призводить до низької рентабельності капіталу та погіршення інвестиційного клімату продовольчого сектора економіки.

Низький рівень прибутковості капіталу сільськогосподарських підприємств і власників землі стримує їх інвестиційну діяльність. Високі транзакційні витрати і монополізм посередників на ринках сільськогосподарської продукції та інвестиційних ресурсів не дозволяють формувати достатні власні джерела для розвитку матеріально-технічної бази сільського господарства й забезпечувати її розширене відтворення.

Можливими джерелами залучення капіталу для даного сегмента є профільні інвестори, міжнародні фінансові організації, стратегічною метою діяльності яких є фінансування соціально важливих сфер, співробітництво з фондами приватних інвестицій, залучення акціонерного або боргового капіталу міжнародних фінансових організацій та інші напрями торгово-експортного фінансування.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Отже, сьогодні Україна зберігає потенціал для залучення інвестицій в продовольчий сектор з боку міжнародних інвесторів, навіть не зважаючи на негативний досвід інвестування та існуючі ризики, пов'язані з інвестиційним кліматом країни. Причиною цього є стратегічна позиція України на зовнішніх ринках та істотний потенціал росту внутрішнього ринку.

Досягнення позитивних зрушень у сфері інвестиційного розвитку продовольчого комплексу України можна визначити у двох площинах: реалізація внутрішнього потенціалу господарюючих суб'єктів на основі проведення високоефективної рентабельної діяльності та впровадження ефективних засобів державного регулювання. Активізація інвестиційної діяльності в продовольчій сфері повинна бути спрямована на оновлення матеріально-технічної бази підприємств та запровадження новітніх технологій виробництва сільськогосподарської продукції на інноваційній основі, поліпшення інфраструктури аграрного виробництва.

Першочерговими напрямами державної політики мають бути:

- запровадження іпотечного кредитування сільськогосподарських виробників (після скасування мораторію на продаж земель сільськогосподарського призначення);
- створення сприятливих умов для залучення інвестицій для виробництва біопалива, екологічно чистої та органічної продукції, формування системи сільськогосподарських і обслуговуючих кооперативів;
- розвиток мережі закладів, які надають консультаційні послуги щодо можливостей вкладення капіталів в АПК;
- забезпечення контролю за виконанням державних цільових програм у сільському господарстві та використанням бюджетних коштів на їх реалізацію;
- розробка інвестиційних проектів з розбудови оптових ринків сільськогосподарської продукції та логістичної інфраструктури (звіт);
- розробка інвестиційних проектів з розбудови оптових ринків сільськогосподарської продукції та логістичної інфраструктури.

Список використаної літератури:

1. Аграрні інвестиції: все в руках агробізнесу [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.agro-business.com.ua/component/content/article/1378.html?ed=74>.
2. *Вдовенко Л.О.* Стан банківського кредитування аграрних підприємств / *Л.О. Вдовенко* // зб. наук пр. ВНАУ. – 2012. – № 3 (69). – Том 2. – С. 5.
3. Ведення аграрного бізнесу в Україні 2012 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.agribusiness.kiev.ua/uk/service/studies/1354264999/>.
4. *Воробйова О.І.* Функціонування механізму короткострокового кредитування в сільському господарстві / *О.І. Воробйова* // *Економіка и управління*. – 2012. – № 4. – С. 69.
5. *Жаліло А.Я.* Розвиток аграрного виробництва як передумова забезпечення продовольчої безпеки України / *А.Я. Жалыло*. – К. : НІСД, 2011. – 39 с.
6. Закон України «Про аграрні розписки» від 06.11.2012 № 5479-VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/5479-17>.
7. Матеріали офіційного сайту Міністерства аграрної політики та продовольства України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.minagro.gov.ua>.
8. *Мищенко С.Г.* Податкове стимулювання економічного росту : автореф. дис. ... д.е.н. : за спец. 08.00.08 «Гроші, фінанси і кредит» / *С.Г. Мищенко* ; Донецький національний університет. – Донецьк, 2008. – 30 с.
9. Панельна дискусія: «Інвестиції в аграрну галузь України. Нагодуємо світ разом!» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://ukraine-partners.org/?page_id=1236.
10. *Перелі І.* Банківське кредитування в підтримку місцевих аграріїв: перспективи 2013 року / *І.Перелі* [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://ua.pro-capital.ua/groupevents/view/182/>.
11. *Плаксієнко В.Я.* Формування інвестиційного клімату в підприємствах аграрного сектора України / *В.Я. Плаксієнко* // *Наукові праці Полтавської державної аграрної академії / Економічні науки*. – Вип. 2. – Т. 2. – Полтава : ПДАА. – 2011. – С. 202–206.
12. Постанова КМУ «Про затвердження Порядку використання коштів, передбачених у державному бюджеті для здійснення фінансової підтримки суб'єктів господарювання агропромислового комплексу через механізм здешевлення кредитів та компенсації лізингових платежів» від 11.08.2010 № 794 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : zakon.rada.gov.ua/laws/show/794-2010-p.
13. Проблеми, напрями та чинники сприяння розвитку внутрішнього ринку України (реальний сектор економіки) : кол. монограф. / *Дейнеко Л.В., Осташко Т.О., Точилін В.О.* та ін. ; за ред. чл.-кор. НАНУ *І.А. Даниленка* та ін. – К., 2013. – 292 с.
14. Стратегія розвитку аграрного сектора економіки України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://minagro.gov.ua/node/7644>.
15. Украина стала крупнейшим поставщиком пшеницы в ЕС / *АгроНовости – сельское хозяйство в России и зарубежом* [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://agro-new.ru/?p=13763>.

КУШНІРЕНКО Оксана Миколаївна – кандидат економічних наук, доцент кафедри економіки Житомирського державного технологічного університету.

Наукові інтереси:

- державне регулювання економіки;
- вдосконалення системи управління підприємствами;
- управління витратами;
- інноваційне оновлення виробництва.

E-mail: kyshnoksana@yandex.ua.

Тел.: (моб.) (067)498-01-99.

Стаття надійшла до редакції 22.01.2014